

D.439

**OŚRODEK DOKUMENTACJI
ZABYTEKÓW W WARSZAWIE**
KARTA EWIDENCYJNA ZABYTEKÓW
ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V W X Y Z

Nr 3726

DOLNOŚLĄSKIE

1. Obiekt

KAPLICA ŚW. ANNY

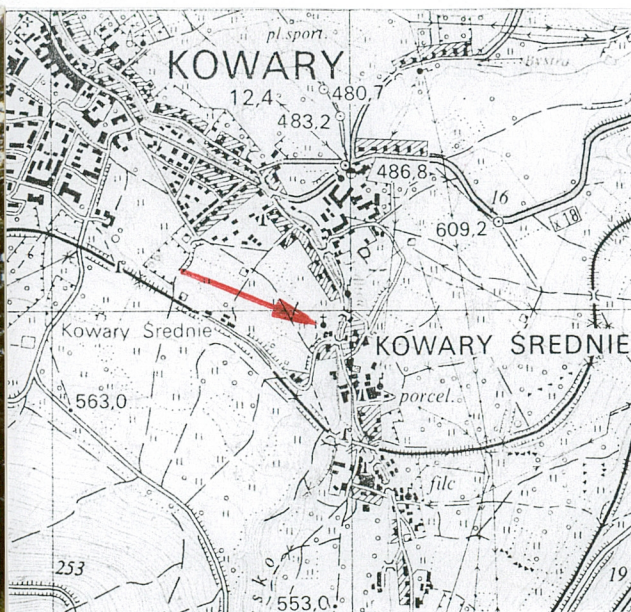
2. Czas powstania

1727 r.

3. Miejscowość

KOWARY

11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

4. Adres

ul. Kowalska

nr hipoteczny: ks. wiec. [redacted]

5. Przynależność administracyjna

województwo: jeleniogórskie

gmina: Kowary

pow. JELENIA GÓRA

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Smedewerk (1369), Schmideberg (1561),
Krzyżatka (1945), Kowary (1947)

7. Przynależność administracyjna 1 IV 1975

województwo: wrocławskie

powiat: Jelenia Góra

8. Właściciel i jego adres

Parafia rzym.-kat. p.w. Imienia NMP
(oo. franciszkanie)

Kowary, ul. 1 Maja 58

9. Użytkownik i jego adres

jw.

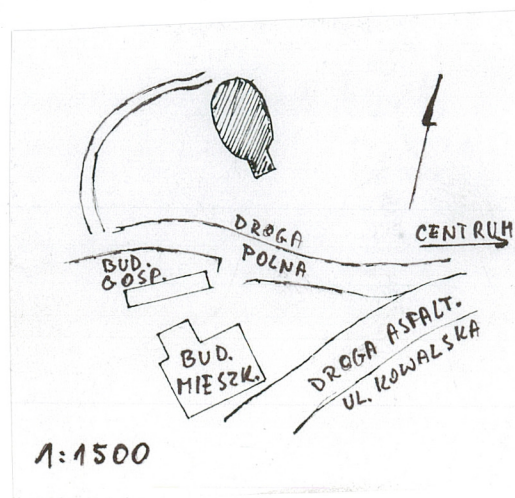
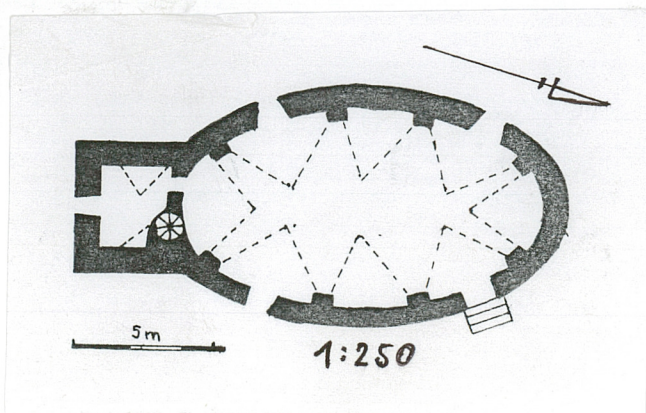
10. Rejestr zabytków

nr

1311/2

data

17.09.97r.

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu

Pierwsze informacje o kaplicy pochodzą już z 1312 r., a więc z czasu kiedy rozbudowano kościół parafialny w mieście co związane było z rozwojem gospodarczym i religijnym Kowar. Nosila ona obecne wezwanie. Kolejna wzmianka pochodzi z 1677 r. i mówi ona o kaplicy, która była wtedy w ruinie, choć nabożeństwa w dalszym ciągu w niej odprawiano. Następna wizytacja odbyła się w roku 1687 – kaplica pozostawała w ruinie, a nawet stan jej się pogorszył. Powzięto wtedy zamiar odbudowy kaplicy. Nastąpiło to jednak dopiero w 1727 r. z inicjatywy opata krzeszowskiego Innocentego Fritscha, który z wielką pasją szerzył kult św. Anny nie tylko na terenach podległych zakonowi cystersów. Obok opisywanej powstaje w tym czasie kaplica św. Anny w Sosnowcu (z inicjatywy hr. von Schaffgotsch) – 1718-1719, poddana zostaje przebudowie kaplica w Krzeszowie – 1721-1722, a wcześniej w Chelmsku Śląskim (z inicjatywy opata Geyera) – 1703 i zbudowana w Lubawce jako kaplica cmentarna - 1696-1698 – wszystko to było związane z działalnością krzeszowskiego bractwa św. Anny (od 1686 r.) i propagowaniem kultu matki Marii przez kolejnych cysterskich opatów.

Kowarska kaplica była prawdopodobnie przebudowana jeszcze w XVIII w., o czym świadczą przemurzenia wokół okien i w tej formie zachowana została do dzisiaj. O odmiennym pierwotnym wyglądzie kaplicy świadczyć może również rycina Wernhera, na której widać budowlę jako obiekt o obrysie wielobocznym – biorąc jednak pod uwagę czas powstania kaplicy i popularność w tym okresie planów eliptycznych (również autorstwo Jentscha) informację o poligonalności bryły należy traktować ostrożnie.

Autorem projektu kaplicy i jej budowniczym był prawdopodobnie Kaspar Jentsch z Jeleniej Góry – o czym świadczy podobieństwo formalne z kaplicą z Sosnowki, gdzie autorstwo Jentscha jest potwierdzone źródłowo.

Kaplica św. Anny jest budowlą barokową.

13. Opis (sytuacja, konstrukcja i materiał, rzut, bryła, elewacje, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

SYTUACJA: kaplica św. Anny położona jest w Kowarach na Kaplicznym Wzgórzu (przy ul. Kowalskiej) – charakterystycznym wzniesieniu w pd.-wsch. części miasta, na jego stromym, odosobnionym stożku, otoczona wieńcem starych drzew, do której prowadzi wąska, udeptana ścieżka.

MATERIAŁ, KONSTRUKCJA, TECHNIKA:

Ściany: murowane z kamienia i cegły (materiał mieszany) na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowane – tynki wapienne, gładkie. Ściany wewnętrzne pokryte polichromią.

Sklepienia i stropy: wykonane z cegły, tynkowane; wnętrze kaplicy nakryte jest sklepieniem kolebkowym z lunetami, pokryte polichromią; w zakrystii również kolebka z lunetą.

Wieżba dachowa: drewniana, krokwiowo – jętkowa, z krzyżującym się systemem więzarów, konstrukcja latarni również drewniana oparta na szkielecie krzyżujących się ram i krążyn (bez mnicha). Konstrukcja wieżby dachu zakrystii również drewniana, krokwiowo – jętkowa.

Pokrycie dachowe: całość kryta prostokątnymi arkuszami ocynkowanej blachy.

Posadzki i podłogi: kamienna, na emporze muzycznej podłoga drewniana.

Schody: zewnętrzne – kamienne, pięciostopniowe; wewnętrzne – na emporę muzyczną drewniane, kręte umieszczone w osobnym obudowanym wejściu, na wieżbę umieszczone w klatce schodowej w zakrystii częściowo ukrytej w murze kaplicy, w dolnej części kamienne, w górnej (ok. 1/3 wysokości) drewniane.

Otwory: okienne – cztery otwory w korpusie kaplicy zamknięte łukiem pełnym, w kamiennych obramieniach, rozglifione do wewnątrz. światło otworu okiennego podzielone na 12 kwater żelazną ramą osadzoną na czopach. W oknach znajdują się witraże. Niewielki otwór w kształcie elipsy w zakrystii rozglifiony jest do wewnątrz.

Drzwiowe – do wnętrza prowadzi jedno wejście o wykroju prostokąta ujęte w proste kamienne ościeże. Osadzone są w nim drzwi drewniane, pełne wykonane w konstrukcji ramowo – płycinowej, z żelaznymi okuciami. Wewnątrz wejście do zakrystii - prostokątne

RZUT: kaplica założona jest na rzucie mocno spłaszczonej elipsy o niemal wrzecionowatym kształcie (oś główna na linii północ-południe), jednoprzestrzenna, sklepiona kopułą z lunetami. Od południa, na osi, dostawiona jest zakrystia podkreślająca wrzecionowatość kształtu kaplicy, założona na planie kwadratu, nakryta sklepieniem kolebkowym z lunetami. W zakrystii umieszczona jest klatka schodowa z krętymi schodami.

BRYŁA: niewielkich gabarytów jednorodna bryła kaplicy o wydłużonym kształcie nakryta jest dachem stożkowym przechodzącym w baniasty hełm-latarnię z prześwitem. Ostatni segment latarni z wydatnym gzymsem ustawiony na ośmiu słupach zwieńczony jest iglicą z puszką i krzyżem. Wydłużony kształt korpusu kaplicy nie decyduje o jej układzie horyzontalnym, ale zdeterminowany jest diagonalno – wertykalnym układem dachu (z latarnią) stanowiącym dominantę obiektu.

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa	16. Przeznaczenie pierwotne	17. Użytkowanie obecne
459 m ³	78 m ²	kultowe	zgodne z przeznaczeniem
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja W roku 1994 rozpoczęto prace budowlano – konserwatorskie we wnętrzu kaplicy (skuto m.in. tynk do wys. ok. 1,5 m.) oraz na zewnątrz budowli (prace przy poszyciu dachowym), które jednak zostały przerwane. Kontynuacja prac nastąpi w tym roku.		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Zawilgocenie ścian kaplicy wskazuje na podmakanie fundamentów (całkowity brak rynien) i złą izolację przeciwwilgociową; we wnętrzu obiektu tynki skute do wys. ok. 1,5 m. (przerwany remont), liczne spękania tynków na pozostałych partiach ścian i sklepienia, pęknięcia muru przy oknach umieszczonych przy prezbiterium oraz w oknie nad wejściem; konstrukcja dachu w stanie dobrym za wyjątkiem latarni – brak skutecznej ochrony przed opadami atmosferycznymi spowodowało przegnicie niektórych elementów oraz przedostawania się wody do wnętrza (zacieki na sklepieniu), widoczne ubytki w poszyciu dachu; niesprawna instalacja odgromowa.	
		20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie <ul style="list-style-type: none"> • naprawa tynków wewnętrznych (zastosowanie tynków renowacyjnych) – dokończenie przerwane remontu, • naprawa tynków zewnętrznych, wykonanie malowania ścian, • naprawa drewnianej konstrukcji latarni z wykonaniem obróbek blacharskich i poszycia, • naprawa poszycia dachowego, likwidacja zacieków na sklepieniu, • założenie rynien wokół kaplicy, systemu drenaży i systemu izolacji przeciwwilgociowych oraz naprawa izolacji odgromowej, • naprawa schodów prowadzących z zakrystii na wieżbę, • rekonstrukcja witraży oraz właściwe ich zabezpieczenie, • należy przywrócić wnętrzu jego pierwotny wystrój, • ze względu na lokalizację kaplicy należy założyć instalacje alarmowe: antywłamaniową i przeciwpożarową. 	

<p>21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)</p>	<p>24. Uwagi różne</p> <hr/> <p>25. Opracował:</p> <p>tekst..... Wojciech Ulanecki, sierpień 1997</p> <p>plany i rysunki..... Wojciech Ulanecki, sierpień 1997</p> <p>zdjęcia fotogr. .... Wojciech Ulanecki, sierpień 1997</p> <p>miejsce przechowywania negatywów..... archiwum autora</p> <p>Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisów prawa autorskiego</p>
<p>22. Bibliografia</p> <p>J.Jungnitz, <i>Visitationsberichte der Diözese Breslau</i>, bd 1, „Archidiakonat Liegnietz”, Breslau 1908;</p> <p>B.Kleinert, <i>Schmideberg</i>, „Der Wanderer im Riesengebirge” 1924 (12);</p> <p>W.Roesch, <i>Die katolische Geistlichkeit von Schmideberg und Riesengebirge</i>, Breslau 1937;</p> <p>W.Kapałczyński, <i>Kowary</i>, (seria: „Śląsk w zabytkach sztuki”), Wrocław-Warszawa-Kraków 1993</p>	<p>26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)</p>
<p>23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)</p> <p>F.B.Wernher, <i>Scenographia Urbium Silesiae</i>, Nürnberg 1752;</p> <p>F.B.Wernher, <i>Topographia seu Compendium Silesiae seu Prodiomus</i>, t.3 rkps w: Dział Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu</p>	<p>26. Załączniki</p> <p>załącznik nr 1 – c.d. opisu, zdjęcia,</p> <p>załącznik nr 2 – zdjęcia,</p> <p>załącznik nr 3 – zdjęcia</p> <p>załącznik nr 4 – zdjęcia</p>

1. Miejscowość: Kowary 2. Gmina: Kowary 3. Województwo: jeleniogórskie	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) KAPLICA ŚW. ANNY	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego) c.d. opisu, zdjęcia
--	--	---

To dążenie w górę wzmocnione jest formą okien elewacji i zakrystii. Prostopadłościenna kubiczna zakrystia nakryta jest dachem trójspadowym z kalenicą ustawioną prostopadle do elewacji, podporządkowana jest ona w całości bryle korpusu.

ELEWACJE: płaskie, atektoniczne, bez podziałów, artykulacji i dekoracji architektonicznej. Pozbawione dynamiki ściany przeprute są czterema wysoko umieszczonymi oknami zamkniętymi pełnym łukiem (po dwa na „dłuższych” elewacjach kaplicy), które poza elementem skromnej rytmizacji i nieznacznym narzuceniu kierunku pionowego nie wprowadzają żadnych innych cech w układzie elewacji – dążenie do wertykalizmu wynika bardziej z układu całej bryły. Elewacje zamknięte są gzymsem o prostym profilowaniu. Te same cechy posiadają elewacje zakrystii, tutaj znajduje się tylko jedno okno w kształcie elipsy w ścianie południowej.

WNĘTRZE: jednoprzestrzenne, dwukondygnacyjne. Elipsoidalna kopuła rozbita lunetami pokryta polichromią i dekoracją sztukatorską w części centralnej, wsparta jest na wciągniętych do środka przyporach, których czoła mają formę pilastrów wielkiego porządku wspartych na wysokich cokołach. Część sklepienna oddzielona jest skromnie profilowanym gzymsem przerwany nad prezbiterium. Przypory dzielą ściany na płytkie wnęki – mają one charakter artykulacyjny i rytmizujący, nie tworzą odrębnych przestrzeni. Każda z wnęk z kolei podzielona jest na dwie kondygnacje: w pierwszej znajdują się płytkie nisze zamknięte łukiem obniżonym, w górnej na przemian blendy i okna o jednakowym kształcie, które zapewniają jednorodne oświetlenie całego wnętrza kaplicy.

Część prezbiterialna (od strony południowej) umieszczona na osi głównej zaznaczona jest jedynie na poziomie posadzki poprzez podwyższenie o jeden stopień (ok. 10 cm). Po przeciwnej stronie ołtarza znajduje się drewniana empora muzyczna wsparta na przyściennych filarach, o falistym zarysie balustrady. Wejście na emporę prowadzi krętymi schodami w wydzielonym obudowanym wejściu przy filarze. Ściany kaplicy pokryte są polichromią.

Układ wnętrza budowli zdecydowanie przeciwstawia się „ascetycznej” części zewnętrznej poprzez wyraźne scharakteryzowanie go pod względem architektonicznym (zaznaczenie podziałów, tektoniki, konstrukcji). Natomiast widoczna na zewnątrz podłużność bryły, we wnętrzu znajduje swe potwierdzenie (wrażenie osiągnięte układem nisz i okien oraz rozmieszczeniem przypór i układem sklepienia) nadając przestrzeni wewnętrznej charakter longitudinalny. Zachowany został również układ wertykalny, dążenie w górę.

Proste wnętrze zakrystii nakryte jest sklepieniem kolebkowym z lunetami. Oświetlenie zapewnia jedno okno rozglifione do wewnątrz. Z zakrystii klatka schodowa częściowo ukryta w murze prowadzi krętymi schodami na wieżbę i latarnię kaplicy.

WYPOSAŻENIE: XVIII-wieczne (z czasu budowy kaplicy sukcesywnie uzupełniane), barokowe: ołtarz główny, ambona, prospekt organowy z instrumentem, konfesjonał, ławki. Część obrazów z kaplicy przechowywana jest w klasztorze oo. franciszkanów w Kowarach.

INSTALACJE: elektryczna, odgromowa.

Wkładkę założył: Wojciech Ulanecki, sierpień 1997

Miejsce przechowywania negatywów: archiwum autora

1. Miejscowość: KOWARY	4. Obiekt (nazwa jak w karcie)	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)
2. Gmina: KOWARY	KAPLICA ŚW. ANNY	zdjęcia
3. Województwo: JELENIOGÓRSKIE		

Spis zdjęć:

1. Widok kaplicy od strony wschodniej
2. widok kaplicy od strony północnej
3. Widok kaplicy od strony płn.-zach.
4. Latarnia kopuły
5. Widok zakrystii od strony wschodniej
6. Wejście do kaplicy
7. Okno korpusu kaplicy
8. Okno zakrystii
9. Wejście do zakrystii (wewnątrz)
10. Wnętrze – widok na prezbiterium
11. Wnętrze – widok na empore organową
12. Zakrystia – fragment wnętrza
13. Zakrystia – schody prowadzące na wieżbę
14. Witraż okna kaplicy (od wewnątrz)
15. Baza filara przyściennego
16. Zwieńczenie filara przyściennego
17. Widok wnętrza we wnętrzu kaplicy
18. Fragment sklepienia kaplicy

<p>1. Miejscowość: KOWARY 2. Gmina: KOWARY 3. Województwo: JELENIOGÓRSKIE</p>	<p>4. Obiekt (nazwa jak w karcie) KAPLICA ŚW. ANNY</p>	<p>5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego) zdjęcia</p>
---	---	--

Wkładkę założył: Wojciech Ulanecki, sierpień 1997
Miejsce przechowywania negatywów: archiwum autora

1. Miejscowość: KOWARY
2. Gmina: KOWARY
3. Województwo: JELENIOGÓRSKIE

4. Obiekt (nazwa jak w karcie)

KAPLICA ŚW. ANNY

5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)

zdjęcia

Wkładkę założył: Wojciech Ulanecki, sierpień 1997
Miejsce przechowywania negatywów: archiwum autora